

Шушкова Ю. В.,

к.е.н., доц., доцент кафедри державних і місцевих фінансів, Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів

ФІНАНСОВІ ІНСТРУМЕНТИ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ РОЗВИТКУ ЕКСПОРТНОГО ПОТЕНЦІАЛУ РЕАЛЬНОГО СЕКТОРА ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Анотація. У статті охарактеризовані передумови активізації зовнішньоекономічної діяльності вітчизняних суб'єктів реального сектора економіки, зокрема в умовах просування їх продукції (послуг) на ринки країн ЄС. Доведено наявність потреби вітчизняних суб'єктів реального сектора економіки у фінансовому забезпеченні, достатньому для нарощування виробничих потужностей, експортного потенціалу та дослідження зовнішніх ринків збуту. Ідентифіковано чинники необхідності реалізації ефективної державної політики удосконалення фінансового забезпечення вітчизняних підприємств. Обґрунтовано напрями та конкретні фінансові інструменти, які доцільно реалізувати на різних рівнях системної ієрархії управління економікою – центральному, регіональному, галузево-секторальному та на мікрорівні. Визначено функціонально-інфраструктурні фінансові інструменти державної підтримки суб'єктів реального сектора економіки України. Доведено переваги реалізації такого комплексного підходу в системі державної фінансової політики.

Ключові слова: фінансові інструменти, державна політика, реальний сектор економіки, експортний потенціал.

Shushkova Yu. V.,

Ph.D., Associate Professor, Associate Professor of the Department of State and Local Finances, Ivan Franko National University of Lviv, Lviv

FINANCIAL INSTRUMENTS OF THE STATE POLICY OF DEVELOPMENT OF EXPORTS POTENTIAL IN THE REAL ECONOMY SECTOR OF UKRAINE

Abstract. The article characterizes the preconditions for the activation of foreign economic activity of domestic subjects of the real sector of the economy, in particular, in terms of promoting their products (services) to EU markets. It is proved that there is a need for domestic subjects of the real economy sector in financial security, sufficient for capacity building, export potential and research of foreign markets. The factors of necessity of realization of effective state policy of improvement of financial support of domestic enterprises are identified. The directions and specific financial instruments, which are expedient to implement at different levels of the system hierarchy of economic management – central, regional, branch-sectoral and micro-level, are substantiated. Functional and infrastructural financial instruments of state support of entities of the real sector of the economy of Ukraine are determined. The advantages of implementing such an integrated approach in the system of state financial policy have been proved.

Keywords: financial instruments, state policy, real sector of the economy, export potential.

Постановка проблеми. На поточному етапі соціально-економічного поступу перед економікою України відкриваються хороші перспективи нарощування експортного потенціалу і просування вітчизняних товарів і послуг на зовнішні ринки, місткість яких велика, а купівельна спроможність

покупців – зростаюча. Підставами для таких висновків є розвиток можливостей в умовах дії Угоди про асоціацію з ЄС та закриття російського вектора вітчизняної зовнішньої торгівлі. Але реалізація вказаних можливостей у значній мірі залежить від ефективності фінансових інструментів

державної політики розвитку експортного потенціалу реального сектора економіки України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням використання фінансових інструментів підтримки реального сектора економіки приділено багато уваги у дослідженнях вітчизняних і зарубіжних науковців. Так, у працях С. Аржевітіна [1, с. 20-24], А. Даниленка [3, с. 9-19] та С. Стельмаха [7, с. 150-162] визначаються загальні параметри та напрями регулювання фінансових відносин.

У дослідженнях О. Барановського [2, с. 3-20] та С. Дячек [4, с. 227-230] увага в значній мірі концентрується навколо інструментів формування та ефективного забезпечення фінансової безпеки держави.

У наукових публікаціях А. Камінського [5, с. 77-83], Н. Михальчук [6, с. 12-14] та М. Флейчук [8, с. 84-90] обґрунтовуються переваги та визначаються напрями державної політики за окремими складовими відповідних фінансових інструментів. Проте особливості сучасного періоду розвитку України, а також специфічні умови функціонування її фінансового сектора потребують нових більш досконалих фінансових інструментів підтримки реалізації експортного потенціалу вітчизняного реального сектора економіки.

Постановка завдання. Основним завданням даного наукового дослідження є обґрунтування вибору фінансових інструментів державної політики для забезпечення розвитку експортного потенціалу реального сектора економіки України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Україна на сучасному етапі свого соціально-економічного поступу зазнала низки критично негативних і загрозливих для національної безпеки ризиків і загроз. Йдеться про зовнішню військову, політико-економічну, інформаційну та іншу агресію, анексію Криму, непідконтрольність територій Донбасу, втрату близько 25 % потенціалу реального сектора економіки. Але Україна отримала унікальний шанс якісно змінити вектор свого економічного розвитку, інтегрувавшись у значно більш місткий та інтелектуально-інноваційний ринок, яким є ринок країн ЄС. Відтак у найближчій стратегічній перспективі ринки ЄС мають стати об'єктом інтересів наших підприємств, які створюють додану вартість, мають наміри до розвитку і формування основи нашої економіки.

Макроекономічні передумови свідчать, що вітчизняні суб'єкти реального сектора економіки мають труднощі та потребують фінансово-економічної підтримки для власного поступу й експансії на ринки ЄС. Потрібно зауважити, що державна фінансова підтримка і сприяння експортерам реалізується практично у всіх державах, які досягли успіхів у розвитку зовнішньоекономічної діяльності. Причому її обсяги, звичайно, залежать від стану соціально-економічного розвитку і фінансових можливостей держав, але реалізується вона всюди, причому вагомим є роль у цих процесах саме держави.

Встановлено, що вітчизняним суб'єктам реального сектора економіки передусім необхідна фінансова підтримка задля: страхування ризиків ЗЕД; маркетингових досліджень зовнішніх ринків;

реалізації інноваційних програм зі зміцнення конкурентоспроможності; модернізації та осучаснення виробничих процесів; фінансування заходів з патентної захищеності продукції, експертно-консультативної підтримки відносно сертифікації експорту і продукції, виробничих процесів і т. ін.

Додатково наведемо й інші аргументи, які доводять важливість державної політики у цій сфері. Такими є:

- по-перше, об'єктивно високий рівень складності та витратомісткості виходу на зовнішні ринки, зокрема ЄС. Тут потрібні фінансові витрати на дослідження, сертифікацію, адаптацію, логістику і т. ін.;

- по-друге, це недоліки економіко-правового середовища зовнішньоекономічної діяльності в Україні, зокрема недосконалість відшкодування ПДВ; несформованість системи страхування експорту, його державної підтримки, системи фінансових послуг і т. д.;

- по-третє, це значно "гірші" передумови для конкуренції вітчизняних суб'єктів реального сектора економіки з підприємствами країн ЄС через: критично низький фінансово-економічний стан, збитковість, низьку рентабельність, зношеність виробничої бази, низьку ділову активність.

Окремо відзначимо нерівні умови фінансової підтримки в країнах ЄС і України, де кредити надаються під 3-7 %, активно функціонують Фонд фінансової стабільності, експортні кредитні агентства (ЕКА) і т. д.

Слабкими залишаються й можливості суб'єктів вітчизняної фінансово-інвестиційної та страхової інфраструктури, альтернативного фінансування, низькою є інноваційна активність наших підприємств.

Якщо вести мову про причини або чинники такого стану справ, то, на наш погляд, головними з них є:

- недосконалість нормативно-правової бази, що встановлює і регулює розвиток та функціонування системи фінансового забезпечення;

- відсутність системи стратегування і планування такої фінансової підтримки;

- нерозвиненість інфраструктури та обмеженість фінансово і ресурсно спроможних суб'єктів сфери фінансових послуг;

- висока вартість банківського кредитування;

- обмеженість практик бюджетно-фінансової підтримки суб'єктів реального сектора економіки – експортерів.

Необхідність посилення фінансової підтримки вітчизняних суб'єктів реального сектора економіки, які здійснюють чи планують здійснювати зовнішньоекономічну діяльність на ринках ЄС, очевидна. Видається очевидним, що для виправлення ситуації зусилля слід передусім спрямувати на усунення причин та чинників, які цьому перешкоджають. Але водночас такі зусилля мають бути комплексними. Відтак пропозиції повинні стосуватися заходів у цьому напрямі центральних органів влади, регіональних та місцевих, галузевих, а також функціональних аспектів фінансової системи країни та безпосередньо суб'єктів господарювання.

Щодо інструментів загальнодержавної політики, то пріоритетними тут мають стати:

- покращення інституційно-правового базису фінансово-економічної підтримки суб'єктів реального сектора національного господарства України;

- прийняття "вертикалі" стратегій та державної, регіональних і галузевих програм фінансово-інвестиційного забезпечення суб'єктів базових видів економічної діяльності;

- розширення бюджетно-фінансової підтримки та становлення її інфраструктури;

- ефективне використання фінансових можливостей від співпраці України та ЄС;

- фінансова підтримка вітчизняних суб'єктів реального сектора економіки держави шляхом заміщення частини витрат експортерів при виході на ринки ЄС. Йдеться зокрема про активне інтегрування та конвергенцію вітчизняної системи стандартизації і сертифікації до норм і стандартів ЄС. Таким чином наші суб'єкти зможуть здійснювати ці процедури тут і, відповідно, бути готовими до європейських норм.

У цілях покращення фінансового забезпечення вітчизняних суб'єктів реального сектора економіки України на регіональному рівні можливо та необхідно передусім реалізувати такі інструменти:

- становлення і розвиток інфраструктури фінансово-інвестиційної підтримки (інвестиційно-інноваційні площадки, техніко-впровадзувальні зони і технопарки, інвестиційно-інформаційні портали і т.д.);

- реалізація експортного потенціалу сектора малого і середнього підприємництва;

- формування елементів приватно-публічної фінансової підтримки суб'єктів базових видів економічної діяльності – експортерів (фінансових фондів підтримки проектів експорту за галузями, територіями, секторами економіки тощо);

- ініціювання та підтримка створення кластерів за участі партнерів з держав ЄС, особливо в рамках транскордонної співпраці;

- активна промоція інвестиційної привабливості територій, зокрема їх виробничо-експортного комплексу.

Важливо створити стимули і можливості для залучення до цих процесів функціонально-інфраструктурних елементів. Тут йдеться, по-перше, про створення і розвиток кредитно-фінансових організацій для фінансової підтримки зовнішньоекономічної діяльності та розвитку експортного потенціалу вітчизняної економіки. При цьому важливим аспектом є включення до даних процесів філій та дочірніх структур вітчизняних банків за кордоном для залучення зовнішнього фінансового ресурсу.

По-друге, це ширше використання можливостей інвестиційного сектора. Важливим тут могло б стати залучення до співпраці провідних закордонних інвестиційних корпорацій, а також створення (в стратегічній перспективі) вітчизняної корпорації закордонних приватних інвестицій.

Третій інструмент стосується посилення участі страхової сфери у мінімізації ризиків та гарантуванні зовнішньоекономічної діяльності, забезпеченні доступу вітчизняних суб'єктів реального сектора економіки до фінансово-кредитних ресурсів, у т.ч. шляхом створення страхових гарантійних фондів.

Четвертий напрям має стосуватися використання і підтримки лізингових програм як засобу просування продукції на зовнішні ринки, що дозволяють вигідно підмінити окремі критичні параметри зовнішньоторговельних угод.

П'ятий інструмент має передбачати якнайширше застосування альтернативних фінансових інструментів, якими є, до прикладу, факторинг, форфейтинг та ін.

Наведені вище кроки потребують і активної внутрішньої діяльності безпосередньо на вітчизняних суб'єктах базових видів економічної діяльності як щодо активності у сфері зовнішньоекономічної діяльності на ринках ЄС, так і внутрішнього фінансового забезпечення цих процесів. Попри зрозумілі інструменти фінансування з прибутку та за кошт засновника-власника державі слід стимулювати:

- посилення мотивації до створення на підприємствах інвестиційних фондів розвитку виробництва та експортного потенціалу;

- зменшення трансакційних витрат і зміцнення конкурентоспроможності суб'єктів реального сектора економіки за рахунок створення і розвитку кластерів;

- збільшення обсягів виробництва, експорту та підвищення економічної ефективності господарської діяльності підприємств;

- реалізацію підприємствами спільних проектів у сфері зовнішньоекономічної діяльності із залученням фахівців ІТ-сфери, консалтингу, маркетингу, транспортування, ринку фінансових послуг;

- формування фінансово-ресурсних можливостей для впровадження міжнародних стандартів управління якістю. Доречною тут є часткова організаційно-ресурсна підтримка з боку владних структур.

Висновки та перспективи подальших досліджень у даному напрямі. Реалізація обґрунтованих фінансових інструментів підтримки експортного потенціалу реального сектора економіки України дозволить: покращити систему фінансової підтримки вітчизняних суб'єктів, зорієнтованих на зовнішньоекономічну діяльність, а також диверсифікувати та удосконалити структуру експорту; покращити умови для активізації зовнішньоторговельної діяльності; розвинути середовище зовнішньоекономічної діяльності; накопичити досвід ефективної державної фінансової політики; посилити євроінтеграційні прагнення України; зміцнити конкурентоспроможність вітчизняних суб'єктів РСЕ на території зони вільної торгівлі з ЄС.

Перспективи подальших досліджень у цій сфері мають стосуватися обґрунтування напрямів і засобів впровадження визначених інструментів, зокрема їх фінансово-ресурсного забезпечення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Аржевітін С. М. Грошово-кредитні відносини в розвитку економіки України : автореф. дис. ... д-ра екон. наук : 08.00.08 / Аржевітін С. М. – К. : КНЕУ, 2011. - 32 с.
2. Барановський О. І. Сутність і різновиди фінансових криз / Барановський О. І. // Фінанси України. - 2009. - № 5. - С. 3-20.
3. Даниленко А. І. Грошово-кредитний ринок України: кризові уроки та короткострокові перспективи / Даниленко А. І., Шелудько Н. М. // Економіка і прогнозування. - 2010. - № 1. - С. 9-19.
4. Дячек С. М. Грошово-кредитна безпека України: сутність, загрози, оцінка / Дячек С. М. // Вісник Житомирського державного технічного університету. - 2013. - № 2 (64). - С. 227-233.
5. Камінський А. Б. Моделювання фінансових ризиків / Камінський А. Б. – К. : ВПЦ “Київський університет”, 2006. - 304 с.
6. Михальчук Н. М. Податковий борг як загроза фінансовій безпеці держави : автореф. дис. кандидата екон. наук : 21.04.01 / Михальчук Н. М. – К. : НІСД, 2015. - 23 с.
7. Стельмах В. С. Монетарна політика Національного банку України: сучасний стан та перспективи змін / Стельмах В. С. – К. : Центр наукових досліджень Національного банку України, УБС НБУ, 2009. - 404 с.
8. Фінансовий контролінг в системі зміцнення економічної безпеки держави / Флейчук М. І., Наконечна Н. В., Щурко У. В., Гончарук Я. А. – Львів : Ліга-Прес, 2012. - 260 с.
9. Vasylytsiv T. H. Justification of strategic priorities of state structural policy of import substitution in Ukraine / T. H. Vasylytsiv, R. L. Lupak // Journal Actual problems of economics. - 2016. - № 1. - P. 52-60.

REFERENCES

1. Arzhevitin, S. M. (2011), Hroshovo-kredytni vidnosyny v rozvytku ekonomiky Ukrainy : avtoref. dys. ... d-ra ekon. nauk : 08.00.08, KNEU.
2. Baranovs'kyy, O. I. (2009), Sutnist' i riznovydy finansovykh kryz, *Finansy Ukrainy*, 5, 3-20.
3. Danylenko, A. I. and Shelud'ko, N. M. (2010), Hroshovo-kredytnyy rynek Ukrainy: kryzovi uroky ta korotkostrokovyi perspektyvy, *Ekonomika i prohnozuvannya*, 1, 9-19.
4. Dyachek, S. M. (2013), Hroshovo-kredytna bezpeka Ukrainy: sutnist', zahrozy, otsinka, *Visnyk Zhytomyr's'koho derzhavnoho tekhnichnoho universytetu*, 2 (64), 227-233.
5. Kamins'kyy, A. B. (2006), Modelyuvannya finansovykh ryzykiv, VPTS “Kyyivs'kyi universytet”.
6. Mykhal'chuk, N. M. (2015), Podatkovyy borh yak zahroza finansoviy bezpetsi derzhavy : avtoref. dys. kandydata ekon. nauk : 21.04.01 / NISD.
7. Stel'makh, V. S. (2009), Monetarna polityka Natsional'noho banku Ukrainy: suchasnyy stan ta perspektyvy zmin, Tsentр naukovykh doslidzhen' Natsional'noho banku Ukrainy, UBS NBU.
8. Fleychuk, M. I., Nakonechna, N. V., Shchurko, U. V. and Honcharuk, YA. A. (2012), Finansovyy kontrolinh v systemi zmitsnennya ekonomichnoyi bezpeky derzhavy, Liha-Pres.
9. Vasylytsiv, T. H. and Lupak, R. L. (2016), Justification of strategic priorities of state structural policy of import substitution in Ukraine, *Journal Actual problems of economics*, 1, 52-60.